

УДК 821.110

М.Ю. Волкова

М.Ю. Волкова

M.Yu.Volkova

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipro National University

**ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ ОРИГІНАЛУ ТА
ПЕРЕКЛАДУ ОПОВІДАННЯ Е. СЕТОН-ТОМПСОНА «ЖИТТЯ СІРОГО
ВЕДМЕДЯ»**

**ОСОБЕННОСТИ СРАВНИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА ОРИГИНАЛА И
ПЕРЕВОДА РАССКАЗА Э.СЕТОН-ТОМПСОНА «ЖИЗНЬ СЕРОГО
МЕДВЕДЯ»**

**PECULIARITIES OF COMPARATIVE ANALYSIS OF THE
ORIGINAL AND TRANSLATION OF E.SETON-THOMPSON'S SHORT
STORY 'THE BIOGRAPHY OF A GRIZZLY'**

У статті визначено роль Е.Сетон-Томпсона як засновника жанру анімалістичного оповідання та зазначено його вклад в розвиток національної канадської літератури. Було виокремлено характерні риси героїв його оповідань: тварин, які наближені до людей. В статті визначено особливості літературного перекладу, що має на меті відтворити ідеї, відчуття, трансформуючи образи автора за допомогою матеріалу іншої мови, з'ясовано хто серед сучасних дослідників займається вивченням цього аспекту в сучасному перекладознавстві. Було зазначено поняття адекватності при перекладі художнього тексту, потреба та намагання перекладача передати зміст, втілений в художніх образах, зберегти жанрово-стильові та структурно-композиційні особисті тексту-оригіналу в контексті особливостей порівняльного аналізу художнього тексту. На основі компаративного аналізу було з'ясовано загальні риси та розбіжності між оригінальним текстом оповідання Е.Сетон-Томпсона «The Biography of a Grizzly» та його перекладом М.Чуковського, переклад визнано адекватним: часткова зміна тексту оригіналу засобами мови перекладу не вплинуло на загальне сприйняття твору. М.Чуковський відтворив думки автора, зберіг зміст, систему образів та стиль автора, сюжетну своєрідність оригінального тексту. В статті визначено особливості перекладу М.Чуковського, різноманітні структурно-граматичні та лексичні трансформації, використані при перекладі.

Ключові слова: переклад, стилістичний засіб, оповідання, адекватність, порівняльний аналіз.

В статье была сформулирована роль Э.Сетон-Томпсона как родоначальника жанра анималистического рассказа и его вклад в развитие национальной канадской литературы. Были обозначены характерные черты героев его рассказов: животных, приближенных к людям. Были определены особенности литературного перевода, цель которого отобразить идеи, ощущения, трансформируя образы автора с помощью материала другого языка, выяснено кто среди современных исследователей занимается изучением данного аспекта в современном переводоведении. Было заявлено о понятие адекватности в процессе перевода художественного текста, необходимость и стремление переводчика передать змысл, воплощенный в художественных образах, сохранить жанрово-стилевые и структурно-композиционные особенности текста-оригинала в контексте сравнительного анализа художественного текста. На основе компаративного анализа были изучены основные черты и отличия между оригинальным текстом рассказа Э.Сетон-Томпсона «The Biography of a Grizzly» и его переводом М.Чуковского; перевод признан адекватным: частичное изменение текста оригинала при помощи приемов языка перевода не повлияло на общее восприятие текста произведения. В статье были выделены особенности перевода М.Чуковского, структурно-грамматические и лексические приемы, использованные при переводе.

Ключевые слова: перевод, стилистический прием, рассказ, адекватность, сравнительный анализ.

The role of Ernest Seton-Thompson as a writer who started the genre of animal short-story and his contribution into the national Canadian literature are discussed in the article. Peculiar features of animal-personages from his short-stories which are close to people were singled out. The peculiarities of the literary translation which aim is to reflect ideas, feelings transforming the author's images with the help of another language material, the main features that make it different from a classical one were stated. Contemporary scholars who scrutinize this aspect in modern translation studies were found out. The notion of adequacy in the process of a literary text translation, the necessity and strive of the translator to reflect the sense, embodied in artistic images, to preserve genre and style and structural-compositional peculiarities of the original text in the context of comparative analysis of the literary text were noted. The differences between the original text of E.Seton-Thompson's short-story "The Biography of a Grizzly" and its translation by M.Chukovsky were analyzed in the given article. The translation can be called adequate as some change of content and form of the original text by means of the target language did not impact into general perception of the short-story in its translation. The translator conveys the author's ideas provoking reader's reaction to the story. M.Chukovsky preserved its content, the system of images and the author's style and plot identity of the original text. Peculiarities of his translation, main structural-grammar and lexical transformations used in the translation were marked. Among the most frequently used transformation

techniques actual division of the sentence, grammar changes, change of the sentence parts, concretization, generalization, addition, omission and antonymic translation are noted.

Key words: translation, stylistic device, short-story, adequacy, comparative analysis.

Переклад та перекладацька діяльність – багатогранне явище, окремі аспекти якого можуть бути предметом дослідження різних наук. Залежно від предмета дослідження, українські (Коптілов В., Лановик М., Новикова М.) й зарубіжні дослідники (Алексеева І., Гаванець А., Дюрішин Д., Знаменська М., Комісаров В., Ньюмарк П., Паршин А.Н., Тайтлер А.) виділяють безліч напрямків перекладу, окремі види перекладознавства доповнюють один одного, прагнучи до всебічного опису перекладацької діяльності, займаються вивченням порівняльного аналізу художнього тексту. Вичерпне відтворення всього словесного багатства оригінального тексту за допомогою лексичних відповідників мови-реципієнта – недосяжна для перекладу мета. Але потрібно намагатися адекватно передати зміст, втілений в художніх образах, зберегти жанрово-стильові та структурно-композиційні особливості оригіналу. Перекладач повинен мати знання перекладу, відчувати текст та кращий варіант перекладу слова, фрази чи речення, вміти визначити головні елементи твору з метою їх точного відтворення, зберігши індивідуальний стиль автора.

Порівняльний аналіз перекладу є важливим методом дослідження в лінгвістиці, «знання матеріалів такого аналізу надає перекладачу можливість працювати впевненіше та точніше, знайомить його з прецедентами, показує йому, які зміни є можливими та допустимими при перекладі» [1, с. 17].

Постає актуальність проблеми вироблення методики лінгвістичного аналізу художнього перекладу як мовного феномена, що сприймається в контексті кількох етнокультур та обумовлена низкою причин: 1) такий аналіз передбачає розгляд мовних особливостей тексту, дозволяє виявити типологічні риси двох творів, створених різними мовами, але пов'язаних інтенцією впливу на читача; 2) зазначений аналіз визначає творчу специфіку автора і перекладача; 3) подібний аналіз дозволяє простежити домінантні канони культури двох етносів в період створення оригінального тексту та

його перекладу; 4) вказаний аналіз наближає нас до об'єктивної оцінки якості художнього перекладу, сприяє визначенню ступеня його адекватності [2].

Виходячи з вищевикладеного, процес порівняльного аналізу перекладу художнього твору треба здійснювати, користуючись певними установами. По-перше, художній переклад є витвором мистецтва слова, тому його аналіз має бути підпорядкованим естетичним критеріям, кожна деталь повинна осмислюватися у плані виявлення ідейно-художніх настанов автора оригіналу. По-друге, потрібно дослідити зв'язок між змістом й формою художнього твору на лексико-семантичному, морфологічному, синтаксичному, інтонаційному, фонетичному рівні. Зіставлення наслідків, усвідомлення ролі окремої деталі в творі призводить до вироблення естетичної концепції оригіналу. По-третє, необхідно сформулювати власний варіант перекладу для виявлення особливостей оригіналу художнього тексту. По-четверте, необхідно осмислити відповідності вихідних одиниць і одиниць перекладу на лексичному та граматичному рівнях, встановити відповідності в способах передачі семантичних особливостей тексту. По-п'яте, треба виокремити прийоми перекладу, використані перекладачем для передачі значень одиниць оригіналу [2, с. 65].

Неможливо говорити про адекватність перекладу, уникаючи суджень про його еквівалентність. Тому потрібно зазначити, що повна еквівалентність може існувати іноді лише «на рівні реального світу». Знання про тотожні явища та предмети в кожній мові є іншими, оскільки вони ґрунтуються на різних уявленнях людей інших національностей.

Поняття еквівалентності – одне з головних завдань перекладача, що полягає в максимально повній передачі змісту оригіналу. Значну роль відіграє фактична спільність змісту оригіналу і перекладу. Під еквівалентністю слід розуміти збереження відносної рівності змістовної, змістової, семантичної, стилістичної і функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі і перекладі [4, с. 95]. Еквівалентність оригіналу і перекладу – спільність розуміння інформації, що міститься в тексті, включаючи й ту, що впливає не тільки на розум, але і на почуття реципієнта і яка не тільки

експліцитно виражена в тексті, але й імпліцитно віднесена до підтексту. Еквівалентність перекладу залежить і від ситуації породження тексту оригіналу і його відтворення в мові перекладу.

Ми зробили спробу надати порівняльний аналіз оригіналу та перекладу тексту оповідання канадського письменника Ернеста Сетон-Томпсона «Життя сірого ведмеда» («The Biography of a Grizzly») зі збірки «Розповіді про тварин» («Stories about Animals, 1909»), який стояв у витоків зародження одного з найпопулярніших в літературі Канади до кінця XIX століття жанру анімалістичного оповідання. Дослідники канадської літератури (В.Нью, Н.Ф.Овчаренко, О.І.Голишева, М.Етвуд) переконані, що цей жанр стоїть біля витоків національної канадської літератури, відображаючи важливі миті в становленні національної канадської самосвідомості [3, с. 107]. На думку Дж.Вудкокка, відмінності англійського, американського та канадського оповідання про тварин полягають в тому, що герої англійського анімалістичного оповідання – люди у вигляді тварин, наділені характерними звичками їх поведінки; в американському оповіданні люди протиставлені тваринам, символізують цивілізацію, що несе винищення; канадські оповідання про тварин присвячені тваринам, в яких вони, як і люди, показані жертвами невідомого середовища існування.

У своїй творчості Е.Сетон-Томпсон завжди переслідував мету «зупинити безглузде та безцільне знищення тварин», тому тварини у його творах – істоти, близькі та рідні людині. Письменник повернув їх із казкового нереального світу, де вони вміли говорити, повторювали людей, у реальний світ, у реальне середовище. Тварини у нього дійсно олюднені: вони люблять і ненавидять, плачуть і радіють, як люди. Але вони не казкові персонажі, а справжні звірі й птахи, які живуть у світі, таємниці якого хотів зрозуміти автор, характеризуючи «психологію» героїв, викликаючи у читачів інтерес до їхньої долі.

Серед перекладів творів Е.Сетон-Томпсона російською мовою на особливу увагу заслуговують переклади М.К.Чуковського початку XX століття.

Головним героєм оповідання є ведмідь Уєб, який в дитинстві залишився сиротою, коли на його очах було вбито всю його сім'ю. Самостійно долаючи перешкоди та небезпеку з боку жорстокого світу, він поступово перетворюється на величезного, лютого ведмедя, який стає загрозою для своїх кривдників.

Проте коли Уєб почав старіти, в нього з'явився небезпечний ворог – чорний ведмідь Кошлатий, якому вдалося його перехитрити в боротьбі за володіння благодатними місцями. Єдиним способом повернути своє був смертний бій, але Уєб, який втрачав своє здоров'я та сили, ухилився від поєдинку з супротивником та віддав перевагу загибелі в Долині Смерті.

Оповідання написане досить простою, але багатою з точки зору стилю мовою. В ньому присутні три «сфери»: мистецтво, емоційні переживання і природа, яка створює загальну атмосферу твору. М.Чуковський намагався перекласти оповідання так, щоб читачі змогли отримати від нього інформацію, яку намагався передати автор, і викласти її органічно для мови перекладу. Виконання такого завдання стало можливим завдяки використанню різних перекладацьких прийомів. Для уникнення неадекватності перекладу він застосував граматичні трансформації, бо обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння вірно аналізувати граматичну будову іншомовних речень, визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати речення у перекладі відповідно до норми мови і жанру перекладу.

Якщо розглянути окремі види граматичних трансформацій, застосовані при перекладі вказаного оповідання, стає очевидним, що найбільш уживаним прийомом є перестановка компонентів речення: “Wahb threw up his *nose* suspiciously—such a peculiar smell!” [6, с. 111] («Нос Уєба підозрительно насторожился – какой диковинный запах!» [5]); “He really had an enormous *range* now” [6, с. 121] («Владения его стали действительно громадными» [5]).

Перестановка додатків «nose» та «range» на місце підмета у реченні зумовлена відмінностями в порядку слів англійської та російської мов, що пов'язано із різницею в сприйнятті актуального членування речення та потребує перебудови пропозиції при перекладі. Окрім цієї перестановки

спостерігається заміна слів «threw up» та «had» словами «насторожився» і «стали».

Як в англійській, так і в російській мові речення можуть поєднуватися як за допомогою сурядного, так і підрядного зв'язку. Однак в цілому для російської мови більш характерне переважання сурядних конструкцій, в той час як в англійській мові підрядні речення зустрічаються частіше. Тому при перекладі М. Чуковський часто замінює складнопідрядні речення складносурядними: “As the weather grew colder, Wahb became very sleepy” [6, с. 55] («Погода становилась все холоднее и Уэба сильно клонило ко сну» [5]).

Через лексичні та граматичні особливості мов оригіналу та перекладу та розбіжності у мовленнєвих нормах, перекладачеві довелося застосувати трансформацію заміни частини мови: “His broken foot was a long time *in healing*...” [6, с. 38] («Раненная лапа *заживала* медленно ...» [5]); “...and his foot was caught in a *Wolf-trap*...” [6, с. 65] («... и его лапа попала в *волчий капкан*...» [5]). Заміни іменника «*healing*» на дієслово «*заживала*» та іменника «*Wolf-trap*» на прикметник «*волчий*» дозволили уникнути порушення граматичних норм мови перекладу та норм слововживання. Крім заміни частин мови треба відмітити конкретизацію слова «foot» більш доречним для контексту значенням «лапа».

Зіставлення оригіналу твору з його перекладом показує, що М.К.Чуковський використав членування та об'єднання речень: “The picons bore plentifully that year, and the winds began to shower down the ripe, rich nuts” [6, с. 39] («В этом году был урожай на кедровые шишки. С каждым порывом ветра на землю сыпались славные, спелые орехи» [5]); “Wahb yelled and jerked back with all his strength, and tore up the stake that held the trap” [6, с. 51] («Уэб завыл и изо всей силы дернулся назад. Он вытащил кольшечек, к которому был прикреплен капкан» [5]). Необхідність такого членування була викликана не стільки різноманітністю думок, виражених в одному англійському реченні, скільки їх самостійним характером і необхідністю їх виділення при перекладі.

Об'єднання речень, в свою чергу, допомогло розкрити зв'язок між окремими пропозиціями та полегшити сприйняття тексту: “She set off to guide them to the timber-tangle on the Lower Piney. But an awful, murderous fusillade began” [6, с. 28] («Она уже повела своих деток к лесной чаще, когда началась ужасная пальба» [5]).

Переклад неможливий без подолання лексичних труднощів, адже лексико-семантичні системи мов, що контактують при перекладі, суттєво відрізняються за обсягом, мотивацією вживання слів та картинами світу, що формують синтагматичні та парадигматичні відносини слів між собою.

Зіставлення оригіналу та перекладу зазначеного оповідання показує, що для подолання лексичних труднощів М. К. Чуковський використовує різноманітні лексичні трансформації. Знання словникових відповідників є необхідною, але недостатньою умовою адекватного перекладу лексики, оскільки контекст часто диктує необхідність відхилення від словникових відповідників. Одна з головних складностей перекладу є необхідність знайти конкретне значення слова чи словосполучення, відсутнє в словнику, але доречне в певному контексті. Важливим способом вибору контекстуального відповідника слова є лексична трансформація конкретизації значення, зумовлена розбіжностями у словниках елементів оригіналу та традиціях мовлення: “...he tore at it with his teeth and claws, or *beat* it against the ground” [6, с. 51] («...он царапал ненавистный капкан, *колотил* им о землю» [5]).

Тут ми спостерігаємо конкретизацію лексичних одиниць «be» та «beat», що мають широке значення. Вживання конкретизації пояснюється прагненням якомога точніше відтворити подробиці, описані автором. Загальні значення уточнюються за допомогою контексту.

Перекладач застосовує прийом генералізації з метою донести до читача значення, яке було закладено у мові-носії: “He had to give up the log and seek another *nest*” [6, с. 37] («...и начал искать себе новое *жилище*» [5]); “...where a great *trunk* crossed the trail...” [6, с. 79] («...толстое поваленное *дерево*, которое лежало поперек дороги» [5]).

Грейбулл – назва річки на півночі штату Вайомінг. Для російськомовного читача назва Грейбулл незнайома. Перекладач демонструє чужу культуру, максимально наближує її до своєї, тому «Грейбулл» замінює словом широкого значення «река»: “Wahb could have hurled him across *the Graybull* with one tap now” [6, с. 93] («Одним ударом Уэб мог бы перебросить его через *реку*» [5]).

З метою художньо та естетично адаптувати твір до читача мови перекладу, М. Чуковський використовує прийом модуляції, замінюючи не лише окремі слова та вирази, але й цілі речення: “Here goes a finisher or a dead miss” [6, с. 85] («Или я его сей час уложу, или промахнусь» [5]); “Long afterward his friends found the gun and enough to tell the tale” [6, с. 87] («Лишь много времени спустя товарищи нашли ружье Миллера и догадались, как было дело» [5]). Дослівний переклад знищує тлумачення авторського контексту мови-оригіналу, тому перекладач орієнтувався на спільну думку контексту, використовуючи таку трансформацію.

Досить часто М. К. Чуковський використовує різновид модуляції – антонімічний переклад, завдяки чому текст перекладу набуває благозвучності: “There was *not much food* on the Graybull now” [6, с. 41] («На берегах родной реки стало совсем мало корма» [5]).

Лексичні трансформації нерідко вимагають внесення додаткових слів чи навпаки опущення деяких елементів, тому в тексті перекладу спостерігаються прийоми додавання та опущення: “No, no; that arm could never fail” [6, с. 15] («Нет-нет, эта лапа никогда не могла уронить *камень*» [5]); “He growled horribly...” [6, с. 15] («Уэб страшно заревел *от боли*» [5]). Введення додаткових слів обумовлюється розходженнями в структурі речень і тим, що більш стислі англійські речення вимагають в російській мові більш розгорнутого вираження думки: “...calling at the same time to another *to come and join the fun*” [6, с. 37] («...подзывая еще одного шакала» [5]). Використання опущень пов'язане з тим, що вживання слів, що не змінюють значення, призводить до змістовного і граматичного ускладнення речення.

Таким чином, проаналізувавши оригінал оповідання Е. Сетона-Томпсона «Життя сірого ведмедя» та його перекладу, наданого М.К.Чуковським, можна зробити висновок, що перекладач в перекладі нічого не нав'язує оригіналу, зберігаючи його змістову сторону, систему образів і художній стиль автора. Існують деякі розбіжності між оригіналом та перекладом, але вони не впливають на загальне враження сприйняття тексту. Тому переклад можна вважати адекватними, адже, відтворюючи зміст і форму оригіналу засобами російської мови, він передає наміри автора щодо певного впливу на читача. Перекладач прагнув максимально зберегти художню й сюжетну своєрідність оригіналу, але він творчо підійшов до перекладу, широко використовуючи різноманітні трансформації, серед яких найбільш активно вживаними є членування речення, граматичні заміни, перестановка компонентів речення, конкретизація, генералізація, додавання, опущення та антонімічний переклад.

Бібліографічні посилання:

1. Гак В. Языковые преобразования. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 763 с.
2. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь [Текст] / Л.Л. Нелюбин. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 320 с.
3. Сухенко И.Н. Национальные варианты канадского анималистического рассказа конца XIX – начала XX вв. // Дніпропетровський університет. Вісник. Літературознавство. Журналістика. — Дніпропетровськ: ДГУ, 2002. — Вип. 5. — С. 107-111.
4. Швейцер А.Д. Теория перевода. Статус. Проблемы. Аспекты. [Текст] / А.Д. Швейцер. – М.: Наука, 1988. – 214 с.
5. Эрнест Сетон-Томпсон Жизнь серого медведя [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.serann.ru/text/zhizn-serogo-medvedya-8761>
6. Seton-Thompson E. The Boigraphy of a Grizzly. New York: The Century Co., 1900. – 167 p.